

BÀN THÊM VỀ KHÍA CẠNH VĂN HÓA TRỞ THÀNH ĐỘNG LỰC CỦA SỰ PHÁT TRIỂN KINH TẾ - XÃ HỘI

HÀ THỊ THÙY DƯƠNG*

Càng tiến vào xã hội hiện đại, kinh tế tri thức, mở cửa, giao lưu, hội nhập quốc tế, vai trò của văn hóa đối với sự phát triển của mỗi quốc gia càng lớn. Văn hóa đã và đang trở thành động lực của sự phát triển kinh tế - xã hội bằng nhiều cơ chế, con đường khác nhau.

1. Văn hóa là động lực phát triển nguồn lực con người

Văn hóa là động lực thúc đẩy xã hội phát triển, có nghĩa là văn hóa mang trong mình sức mạnh và tiềm năng nội lực thúc đẩy xã hội tiến lên. Cụ thể, văn hóa phát huy tác dụng đối với sự phát triển kinh tế - xã hội bằng hai phương thức trực tiếp và gián tiếp. Ở phương diện trực tiếp, văn hóa tham gia vào quá trình phát triển kinh tế, trở thành ngành công nghiệp quan trọng có tính trụ cột của nền kinh tế quốc dân. Đó chính là sức mạnh cứng của văn hóa. Ở phương diện gián tiếp, văn hóa đóng vai trò động lực, thông qua việc thẩm thấu vào các tầng diện, mọi lĩnh vực của sự phát triển kinh tế - xã hội liên quan đến con người, không tách rời các vấn đề dân chủ, đoàn kết, khoa học - công nghệ... Ở khía cạnh

này, người ta gọi đó là sức mạnh mềm của văn hóa. Đảng ta nhấn mạnh: “Các nhân tố văn hóa phải gắn kết chặt chẽ với đời sống và hoạt động xã hội trên mọi phương diện chính trị, kinh tế, xã hội, luật pháp, kỷ cương... biến thành nguồn lực nội sinh quan trọng nhất của phát triển”¹. Đảng ta đặc biệt chú ý đến mối quan hệ giữa văn hóa và con người: “Mọi hoạt động văn hóa nhằm xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện về chính trị, tư tưởng, đạo đức, thể chất, năng lực sáng tạo, có ý thức cộng đồng, lòng nhân ái, khoan dung, tôn trọng nghĩa tình, lối sống có văn hóa, quan hệ hài hòa trong gia đình, cộng đồng và xã hội. Văn hóa trở thành nhân tố thúc đẩy con người tự hoàn thiện nhân cách”².

Hiện nay, con người luôn được xem là trung tâm của chiến lược phát triển, đồng thời là chủ thể phát triển. Nói con người với tư cách là nguồn lực và động lực của sự phát triển xã hội là nói tới con người với toàn bộ sức mạnh bản chất của nó. Văn hóa thể hiện sức mạnh bản chất của con người vì văn hóa là “bản tính thứ hai” của loài người, nơi chứa đựng toàn bộ tinh hoa trí tuệ, phẩm chất, năng lực, ý chí, khát vọng, niềm tin của con người. Sự hiện thực hóa sức mạnh bản chất của con người là sự hóa

* ThS, Học viện Chính trị - Hành chính khu vực IV.

thân tất cả “năng lượng văn hóa” trong hoạt động sống. Hơn nữa, vai trò trung tâm của con người còn thể hiện ở chỗ con người là môi giới, là điều kiện và cơ sở để tất cả các nguồn lực khác, như tài nguyên thiên nhiên, vị trí địa lý, vốn, công nghệ thực hiện và phát huy vai trò đối với sự phát triển xã hội. Hiệu quả sử dụng của các nguồn lực này phụ thuộc vào văn hóa của chủ thể, như: trình độ lao động, trí tuệ, tài năng sáng tạo, phẩm chất, đạo đức... của con người.

Sở dĩ văn hóa có vai trò cực kỳ to lớn đối với sự phát triển toàn diện của con người như vậy, vì “Văn hóa là sự phát triển những lực lượng bản chất người theo tiêu chí Chân, Thiện, Mỹ và hiện thực hóa nó thông qua hoạt động sống của con người trong tiến trình lịch sử”³. Văn hóa không chỉ là thái độ, hành vi, lối sống,... tất cả những biểu hiện bề mặt của cái văn minh, lịch thiệp, làm đẹp cuộc sống, hay là thế giới giá trị tồn tại đối diện với con người, mà quan trọng hơn, nó nằm ngay trong năng lực hoạt động sống của con người. Xây dựng và phát triển con người là chức năng quan trọng và phổ quát của văn hóa. Mục tiêu của văn hóa là phát triển các giá trị nhân cách của con người, tăng trưởng nguồn nhân lực con người về phía cái đúng, cái tốt, cái đẹp.

Văn hóa góp phần phát triển nguồn lực con người, được thể hiện ở những khía cạnh cụ thể sau:

Thứ nhất, trong điều kiện kinh tế thị trường thì lý trí, tri thức của con người với tư cách là nguồn lực của sự phát triển ngày càng gia tăng. Văn hóa góp phần quan trọng nâng cao hiểu biết, nhận thức của mỗi người trên mọi lĩnh vực chính trị, kinh tế, khoa học kỹ thuật, văn học nghệ thuật... Đến lượt nó, phạm vi hiểu

biết sâu rộng của cá nhân lại là nhân lõi văn hóa, nguồn năng lượng giúp cho mỗi cá nhân làm tốt hơn chức năng xã hội của mình.

Thứ hai, văn hóa quy định phong cách tư duy, phương thức hành động, lối sống, quy định hiệu quả, chất lượng hoạt động sáng tạo của mỗi cá nhân. Trên cơ sở đó, mỗi con người là chủ thể vận dụng sáng tạo phương thức tư duy, hoạt động trong mọi lĩnh vực cuộc sống, qua đó mà thúc đẩy quá trình hoạt động, phát triển kinh tế - xã hội.

Thứ ba, văn hóa góp phần bồi dưỡng những tư tưởng đúng đắn và tình cảm trong sáng, cao đẹp cho con người, loại bỏ những quan niệm sai lầm, những nhu cầu, ham muốn thấp hèn tồn tại trong mỗi con người. Thông qua đó mà con người có những cảm xúc cao thượng, lý tưởng, lòng tự hào dân tộc được củng cố, lòng nhân đạo được thức tỉnh, ý tưởng sáng tạo được cổ vũ. Nói cách khác, con người ngày càng được phát triển toàn diện, hài hòa về phẩm chất, thể chất, năng lực, toàn bộ khát vọng và tài năng tiềm ẩn trong con người được phát huy.

Vậy văn hóa làm tăng trưởng nguồn lực con người bằng cách nào? Ai cũng biết, các phẩm chất xã hội, năng lực được định hình trong mỗi cá nhân là sản phẩm của sự kết tinh những giá trị văn hóa chung trong mỗi cá nhân, thông qua quá trình văn hóa hóa (nhìn từ phía tác động xã hội) và nhập thân văn hóa (từ phía tiếp nhận của chủ thể) trong quá trình trưởng thành của mỗi cá nhân. Vì vậy, chiếm lĩnh văn hóa là con đường và phương pháp tối ưu trong chiến lược xây dựng và phát triển con người nói chung, phát triển năng lực sáng tạo của cá nhân nói riêng. Chiếm lĩnh văn hóa không đơn thuần là nắm lấy toàn bộ tri thức, kinh nghiệm, phương

thức hoạt động hay nguyên tắc tư duy. Vấn đề là phải biến tri thức, kinh nghiệm văn hóa thành phẩm chất và sức mạnh bên trong, gợi mở và phát huy được cách suy nghĩ, hoạt động sáng tạo của mỗi con người trong cuộc sống.

Sự phát triển toàn năng của mỗi con người chỉ có thể đạt kết quả thông qua sự chiếm lĩnh văn hóa toàn nhân loại, nơi chứa đựng mọi tri thức, trí thông minh, óc sáng tạo, mô hình tư duy, mô hình sống hết sức sinh động và phong phú. Quá trình chủ thể trang bị kiến thức, hiểu biết, kỹ năng hoạt động chính là quá trình con người nạp thêm năng lượng văn hóa cho mình. Đây cũng là quá trình chủ thể dùng năng lượng văn hóa đó để nghiên cứu, sáng tạo, chế tác nhằm tạo ra các giá trị mới, làm nên sự giàu có cho xã hội, thúc đẩy xã hội phát triển. Các chủ thể văn hóa có trí tuệ càng cao, thì hoạt động càng đem lại giá trị lớn, sự tác động đến phát triển xã hội càng mạnh mẽ.

Vì vậy, quá trình xây dựng nền văn hóa Việt Nam cũng chính là quá trình thực hiện chiến lược con người, xây dựng và phát triển nguồn lực con người. Đây là khâu trung tâm của sự nghiệp xây dựng nền tảng tinh thần, tiềm lực văn hóa và chế độ xã hội chủ nghĩa của chúng ta⁴.

2. Phương hướng để phát huy vai trò của văn hóa trong xây dựng con người Việt Nam hiện nay

Đảng ta xác định: “Nhiệm vụ trung tâm của văn hóa, văn nghệ nước ta là góp phần xây dựng con người Việt Nam về trí tuệ, đạo đức, tâm hồn, tình cảm, lối sống, có nhân cách tốt đẹp, có bản lĩnh vững vàng ngang tầm sự nghiệp đổi mới vì dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh”⁵. Để văn hóa

làm tốt nhiệm vụ đó, cần chú ý một số vấn đề chính sau:

Thứ nhất, xây dựng hệ giá trị văn hoá của con người Việt Nam thời kỳ đổi mới phải gắn kết chặt chẽ với cuộc sống xã hội, thường xuyên vận động, phát triển cùng cuộc sống, xã hội. Các giá trị văn hóa tinh thần chính là linh hồn, tinh túy của một nền văn hóa và có ảnh hưởng tới con người hơn cả. Chính vì vậy, việc đúc kết hệ giá trị của con người Việt Nam thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa, hội nhập quốc tế là rất cần thiết, để từ đó chúng ta có tiêu chuẩn cụ thể trong việc xây dựng con người mới. Hệ giá trị này phải bao gồm toàn bộ giá trị văn hóa quá khứ của loài người và của dân tộc, đồng thời sáng tạo ra những giá trị mới, đáp ứng được những đòi hỏi của đất nước và thời đại.

Thứ hai, xây dựng nếp sống, lối sống mới, bao gồm các hoạt động sống và phương thức tiến hành các hoạt động sống được một bộ phận lớn hoặc toàn thể nhóm hay cộng đồng người chấp nhận và thực hành trong một khoảng thời gian tương đối ổn định. Đúc kết hệ giá trị văn hoá của con người Việt Nam thời kỳ mới là rất quan trọng, nhưng quan trọng hơn còn là hiện thực hoá những giá trị ấy thành hoạt động sống sáng tạo của con người, thành lối sống của người Việt Nam. Chỉ thông qua những hoạt động sống, lối sống đó thì các giá trị văn hoá mới phát huy tác dụng. Chính vì vậy, Đảng ta nhấn mạnh phải “làm cho các giá trị văn hóa thấm sâu vào mọi mặt đời sống, được thể hiện cụ thể trong sinh hoạt, công tác, quan hệ hàng ngày của cộng đồng và từng con người, tạo sức đề kháng đối với các sản phẩm độc hại”⁶.

Thứ ba, xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh, đa dạng, phong phú phải chiếm lĩnh được văn hóa, làm cho văn hóa hóa thân vào trong con người, làm tăng trưởng nguồn lực con người để hướng tới các giá trị chân, thiện, mỹ. Có hai phương thức chiếm lĩnh văn hoá là nhập thân văn hoá một cách có tổ chức và tự tiếp nhận, chiếm lĩnh văn hóa. Dù theo phương thức nào thì quá trình nhập thân văn hoá cũng chỉ có thể diễn ra trong một môi trường văn hoá nhất định. Môi trường văn hóa ở những phạm vi từ nhỏ đến lớn đều có tầm quan trọng đối với sự phát triển của mỗi người. Vai trò của môi trường văn hoá trong xây dựng con người, trước hết là định hướng giá trị đối với quá trình chiếm lĩnh văn hoá của từng cá nhân nhằm hình thành và phát triển nhân cách. Chính lối sống, phương thức sống của cộng đồng người trong một môi trường văn hoá nhất định có tác dụng định hướng các giá trị văn hoá cho từng cá nhân trong cộng đồng đó. Hơn nữa, chỉ trong một môi trường văn hoá nhất định, con người mới hình thành và bồi đắp được những giá trị văn hoá và biểu hiện giá trị ấy bằng lối sống. Do đó, môi trường văn hoá còn có vai trò giữ gìn, phát triển những phẩm chất, năng lực toàn diện của con người.

Đảng ta đánh giá, hiện nay “môi trường văn hoá bị xâm hại, lai căng, thiếu lành mạnh, trái với thuần phong mỹ tục, các tệ nạn xã hội, tội phạm và sự xâm nhập của các sản phẩm và dịch vụ độc hại, làm suy đồi đạo đức, nhất là trong thanh thiếu niên, rất đáng lo ngại”⁷. Để xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh, cần đưa phong trào toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa đi vào chiều sâu, thiết thực, hiệu quả. Xây dựng đời sống văn hóa phải được coi như bước đi

ban đầu của sự nghiệp xây dựng và phát triển văn hóa, là nhiệm vụ quan trọng của việc xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh.

Văn hoá và con người có mối quan hệ khăng khít không thể tách rời. Văn hoá là sản phẩm của con người và đồng thời văn hoá cũng nâng sức mạnh bản chất của con người lên. Ngày nay, khi vai trò của con người càng được khẳng định thì vai trò động lực của văn hoá cũng càng được nói đến nhiều hơn. Vấn đề mấu chốt chính là ở chỗ, chúng ta phải tìm ra những cơ chế, hành động cụ thể để các giá trị văn hoá dân tộc và thời đại từng bước thấm thấu vào từng con người Việt Nam hiện nay. □

Tài liệu tham khảo:

1. Đảng Cộng sản Việt Nam: Văn kiện Hội nghị lần thứ 5 Ban Chấp hành Trung ương khóa VIII, Nxb CTQG, H. 1998, tr.55.
2. Đảng Cộng sản Việt Nam: Văn kiện Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ IX, Nxb CTQG, H. 2001, tr.114.
3. Giáo trình văn hóa học, Nxb Quân đội nhân dân, H. 2002, tr.6.
4. Đảng Cộng sản Việt Nam: Văn kiện Hội nghị lần thứ 5 Ban Chấp hành Trung ương khóa VIII, Nxb CTQG, H. 1998, tr.11.
5. Đảng Cộng sản Việt Nam: Văn kiện Hội nghị lần thứ 4 Ban Chấp hành Trung ương khóa VII, Nxb CTQG, H. 1993, tr.53.
6. Đảng Cộng sản Việt Nam: Văn kiện Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ XI, Nxb CTQG, H. 2011, tr.223.
7. Đảng Cộng sản Việt Nam: Văn kiện Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ XI, Nxb CTQG, H. 2011, tr.169.

Xem thêm:

- Văn hóa đối với sự phát triển xã hội. Tạp chí Mặt trận, số 102, tr.26.
- Xây dựng đời sống văn hóa công nhân khu công nghiệp. Tạp chí Cộng sản - chuyên đề cơ sở, số 8-2012, tr.79.